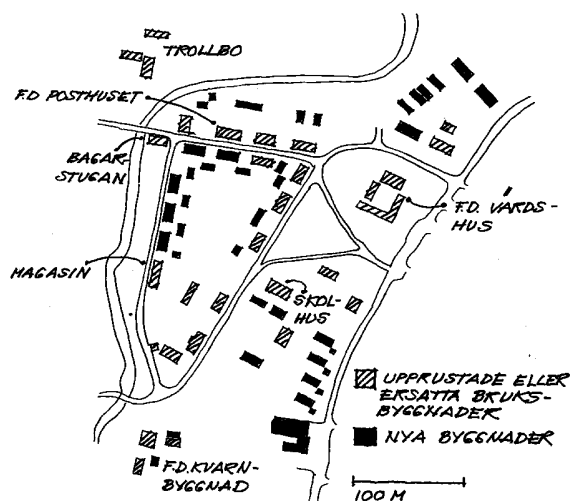

Wattholma – återanvänd bruksmiljö genom varsam förnyelse

I artikeln ”Wattholma – bruksmiljö med anor från medeltiden” beskriver jag brukets historia sedan medeltiden. I denna artikel kommer jag att berätta om upprustningen av den slitna bruksmiljön till ett vackert bostadsområde.

Riva eller rusta?

Wattholma bruk ägdes fortfarande på 1960-talet av Salsta – Wattholma Egendomar. Bruket var då kraftigt nergånget. Här fanns ett 40-tal bostäder främst från 1700- och 1800-talen. Bostäderna hade låg standard och var förfallna och även förvanskade genom ombyggnad. Husen låg längs med bruksgator. Planmönstret var dock ej så strikt som i många andra uppländska bruksmiljöer. Frågan var om man skulle riva området eller upprusta?

Vad skulle området användas till?

I början av 1960-talet påbörjades diskussionen på länssarkitektkontoret om förutsättningarna för att bevara den kulturhistoriskt värdefulla bruksmiljön. Generalplaneberedningen i Uppsala tog så småningom initiativ till en utredning i syfte att sanera och bevara bebyggelsen.

Arbetet inleddes 1970 med en inventering och dokumentation av bruksbebyggelsen. Den befintliga bebyggelsen bestod till stor del av rödmålad träbebyggelse. Förvaltarbostaden med brutet tak av 1700-talskaraktär och Posthuset, enligt siffrorna på fasaden från 1862, är mera påkostade byggnader jämfört med övriga. Det fanns också putsade byggnader, liksom idag, nämligen Bagarstugan, f.d. kvarnbyggnaden med siffrorna 1755 på fasaden samt några bostadshus. Det putsade skolhuset i nygotisk stil är av senare datum, från 1880-talet.

Möjligheterna att få statliga bidrag via AMS-medel undersöktes men ledde ej till resultat. Inom kommunen utreddes möjligheterna att bygga om husen till kulturarbetarbostäder

något som dock ej bedömdes genomförbart. Ombyggnad till pensionärsbostäder diskuterades också, men vid denna tidpunkt ansåg man inte att det fanns ett långsiktigt behov av bostäder för äldre. Frågan om kommunalt förvärv aktualiserades vid flera tillfällen men ansågs inte vara ekonomiskt möjligt. Däremot konstaterades ett allmänt behov av bostäder bl.a. för att öka underlaget för den basservice som önskades i Wattholma.

Avtal med byggföretag

1973 förvärvade byggnadsfirman Anders Diös AB området. Ett avtal träffades mellan kommunen och byggnadsfirman. Avtalet innebar att företaget skulle åta sig restaurering och uppbyggnad av bruksmiljön som villkor för att företaget skulle få nyexploatera på annan mark i Wattholma. Området skulle innehålla tidsenliga bostäder samtidigt som kulturvärdena så långt möjligt skulle bevaras. Huvudsyftet med restaureringen var att bevara helheten d.v.s. samspelet mellan bostadshus, ekonomibyggnader, växtlighet och gemensamma friytor. Uppdraget att projektera denna omvandling gick till arkitekt Kjell Norberg, NOARK Arkitektkontor AB i Uppsala. Projekteringen skedde i samråd med bl.a. länssantikvarien och länssarkitekten.

Kopiera eller anpassa med vår tids formspråk?

Rivningen av de sämsta äldre byggnaderna skedde våren 1974. Rivningarna utfördes manuellt och under överinseende av länssantikvarien. Den befintliga bebyggelsen uppustades och ersattes i vissa fall av helt nya byggnader. De återuppförda husen utformades så långt möjligt som kopior av de äldre rivna husen vad gäller yttermått, taklutning, fasadutformning och material.

Husen och träden formar ett vackert gaturum

Komplettering skedde också med ny bebyggelse i områdets nordvästra och nordöstra del. Inför förnyelsen diskuterades bl.a. frågan om de helt nya husen i området skulle utformas som kopior av de äldre husen eller med vår tids formspråk dock med anpassning till den äldre bebyggelsen när det gäller volym och material. Den senare inriktningen valdes för utformningen av nybebyggelsen. Vidare skulle placering och orientering ansluta till befintliga byggnader och ske på ett sätt som anknyter till traditionella planmönster i uppländska bruksmiljöer. Befintliga uthus och bodar skulle så

långt möjligt byggas om till garage eller förråd. I övrigt krävdes nya byggnader för dessa ändamål.

Men det är inte bara husens utformning som är viktig vid bevarande. Alla delar av miljön bör ägnas samma omsorg. Man bestämde att vägarna skulle behålla karaktären av smala grusvägar. Man bevarade befintliga träd på den gemensamma gården. Man valde belysning som skulle passa in i den känsliga miljön. Trekanten bevarades som festplats.

Husen ligger runt ett gemensamt grönområde

En inspirerande boendemiljö

Många äldre miljöer är föredömliga exempel att inspireras av vid nyplanering. Wattholma bruk är enligt min mening ett sådant exempel. Här finns hus med en självklar utformning förankrad i svensk tradition. Genom att uthusen är tillbakadragna är bilarna nästan inte synliga i området. Den samordnade utformningen och färgsättningen ger en känsla av lugn och harmoni. Vackra gatu- och gårdsrum med välvårdade trädgårdar och rikligt med träd bidrar till detta intryck.

Forskning visar att det finns vissa förhållanden i stadsmiljön som uppskattas av de flesta människor. Ända sedan antiken har städer byggts med *tydliga rum* mellan husen – gator och gårdar. Ett genomgående drag i stadsmiljön över sekler är också den hierarkiska uppbyggnaden av dessa rum från den *privata* entrén eller förgården, till den *halvprivata* gården gemensam för främst de boende runt gården till den *offentliga* gatan. En sådan successiv övergång från privat till offentligt svarar mot människans behov av revir och identitet och ger också goda förutsättningar för spontana kontakter och socialt liv. Ytterligare aspekter är att de flesta av oss uppskattar *den måttfulla skalan* samt att tydliga *årsringar* i stadens eller samhällets bebyggelse ger en känsla av historisk kontinuitet. En av anledningarna till att Wattholma bruk är så uppskattat idag är att miljön i så hög grad motsvarar dessa kriterier.

Mycket entusiasm bakom projektet

Arkitekten Kjell Norberg arbetade med stort engagemang med projektet i olika roller under hela processen, ca 20 år, först som anställd på länsarkitektkontoret, därefter som egen företagare och som deltidsanställd stadsarkitekt. Detta innebar att projektet samordnades väl mellan parterna och är kanske en del av förklaringen till att resultatet blev så lyckat. När jag intervjuade Kjell nämnde han att detta projekt var något av det roligaste han hållit på med.

Kristina Berglund

Källa:

Opublicerat utredningsmaterial som ställts till författarens förfogande av arkitekt SAR Kjell Norberg som under en tjugofemårsperiod var engagerad i upprustningen av Wattholma bruk